

ТУРСКА У ФОКУСУ

Дарко Танасковић, *Велики ѿвртајак Турске?: Неоосманизам или Исламизам*, Службени гласник, Београд 2015

Аутори попут Дарка Танасковића углавном су привилегија „великих” култура и интелектуалних заједница, попут француске, англоамеричке или руске. Танасковић је стекао углед као врсни познавалац и наставник арапског и турског језика на београдском Филолошком факултету. Временом, паралелно са радовима који се тичу оријенталне филологије, он се интелектуално све више фокусирао на феномен ислама, у најширем смислу те речи, и током протеклих деценија објавио је више запажених дела попут књига *У дијалогу са исламом* (1992), *Ислам и ми* (2000) или *Ислам: доџма и животи* (2008). За разлику од појединаца који добро савладају неки страни језик али им је политиколошки приступ често оскудан, и још многобројнијих „стручњака” који не владају квалитетно нити језицима нити политичком аналитиком, Танасковић представља редак пример, барем у нашој средини, интелектуалца који се подједнако добро сналази и на пољу филологије и на терену политикологије.

Пре шест година објављена је његова обимом невелика књига *Неоосманизам: докитрина и спољнополитичка пракса*, која је убрзо била распродата и поред свог за овај „жанр” неуобичајено високог тиража од 10 хиљада примерака. Наредне године свет је угледало друго издање, а уследио је и превод на бугарски језик. Коначно, пет година након првог издања, Танасковић проширује садржај првобитног издања, како каже, „својеврсним билансом збивања започетих тзв. арапским пролећем које је турску неоосманистичку спољну политику ставило пред тешка и, показало се, у многоме чему несавладива искушења” и у сарадњи са Службеним гласником публикује треће допуњено издање под насловом *Велики ѿвртајак Турске?* Управо том трећем издању посвећен је овај приказ.

Танасковићева књига говори не само о неоосманизму као спољнополитичкој платформи и доктрини већ и о преображајима савремене Турске, која се од једне стриктно лаичке и економски скромно развијене државе све више претвара (или макар то настоји да буде) у регионалну

(муслиманску) силу динамичне привреде и наметљиве дипломатије. Он примећује како је неоосманизам „стање духа, сидриште особеног менталитета, самосвојан систем вредности и са њим усклађени поглед на себе и на свет” (стр. 16). У садржајном смислу, неоосманизам је за Танасковића „идеолошки амалгам исламизма, туркизма и османског империјализма” (28). С обзиром на наше преовлађујуће негативно искуство са сва три наведена чиниоца неоосманизма, Танасковићево дело је за нашу читалачку публику више него корисно и драгоцено.

У поглављу које носи наслов „Развојне фазе неоосманистичког концепта” Танасковић нас упознаје са историјом турске републике и убедљиво показује да је, у ствари, потпуно доследан кемалиста био и остао само оснивач секуларне Турске, Мустафа Кемал Ататурк. Доцније, сваки од потоњих вођа Турске, свесно или нехотично, допринео је делимичном урушавању и релативизацији његовог политичког наслеђа. Може се рећи да су први значајнији ударци кемализму задати још током педесетих година XX века, када Турском влада опозициона Демократска партија. Политички ислам други пут подиже главу након војног удара из 1980. године, када под режимом генерала Кенана Еврена исламска веронаука постаје обавезан предмет, док се становништво обасипа публикацијама и емисијама у којима се величају исламске вредности и Османско царство (33). Током премијерског, а потом и председничког мандата Тургута Озала, крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX века, Танасковић детектује можда и одлучујуће преокрете у друштву и политици, када више исламистичких партија и покрета на велика врата ступа на јавну сцену Турске. Посебно су уочљиве, у том времену, промене на спољнополитичком плану, које подразумевају напуштање Ататуркове уздржане позиције.

Наравно, Танасковић највише простора у књизи посвећује садашњем председнику Реџепу Тајипу Ердогану и актуелном премијеру Ахмету Давутоглуу. Ердоган је, као несумњиво вешт политичар и државник, по највише од свих претходника (Ербакана, Демирела и других) операционализовао концепт неоосманизма, док се Давутоглу, у својству универзитетског професора и експерта за међународне односе и геополитику, постарао да неоосманизам уобличи у кохерентну доктрину објављивањем своје чувене књиге *Сирраишеџијска дубина* 2001. године, која је недавно преведена на српски језик и такође приказана у *Леттојису*.

Танасковић у књизи скицира Ердоганов успон од градоначелника Истанбула до неприкосновеног лидера Турске, који ће по дужини владања изгледа надмашити и самог Ататурка. Брижљиво су анализирани главни Ердоганови наступи, изјаве и гестови, с намером да се проникне у две димензије његовог државничког деловања – идеолошку (исламистичку) и прагматичну (конјунктурну). Такође, он указује и на новије моменте Ердоганове политике – склоност ка ауторитарном владању,

губљење трпељивости и разметљивост, коју демонстрира и нова председничка палата од чак 200 хиљада квадратних метара (172). Када је реч о Ахмету Давутоглуу, Танасковић се претежно усредсређује на концепт стратегијске дубине чији је он аутор и његову реализацију у неких пет праваца – Блиски исток, источни Медитеран, Средња Азија, Закавказје и Балкан. Према Танасковићу, Давутоглуова формула будуће турске величине гласи: неоосманизам + пантуркизам + ислам = Велика Турска (56).

Док је, како запажа Танасковић, неоосманизам претежно усмерен према Балкану и Блиском истоку, а пантуркизам ка Средњој Азији, ислам је резервисан за цео муслимански свет, укључујући и његову дијаспору на Западу.

Можда најважније поглавље Танасковићеве књиге гласи „Глобалне координате неоосманизма” и говори о односима Турске са главним актерима светске политике као што су САД, Русија, Кина и ЕУ. Танасковић врло нијансирано, трезвено и пажљиво анализира турску спољну политику, што није нимало захвалан задатак, имајући у виду њен прагматични моменат, контрадикторну појавност, понекад мимикријски карактер и вокабулар који неупућеног посматрача може лако да доведе у заблуду када је реч о стварним намерама „новог султана” и његовог „Кисинџера”. За српског читаоца посебно је интересантан део који има наслов „Регионални аспекти неоосманизма”, у којем је пажња посвећена турском (не)дипломатском ангажману на Кавказу, Блиском истоку и Балкану. Танасковић помоћу неколико речитих примера перцепције прошлости код појединих савремених турских аутора илуструје никад непревазиђену носталгију Турака за империјалним временима и Балканом који је био саставни део отоманског царства.

Конечно, у новом поглављу под насловом „Турска јесен арапског пролећа” наш аутор посматра и оцењује учинке неоосманистичке доктрине током тзв. арапског пролећа – процеса који је из темеља потресао арапски свет и дефинитивно модификовао његово (гео)политичко лице. Разматрајући турске претензије на регионално лидерство међу пробуженим арапским нацијама, Танасковић примећује да је Ердоган преценио своју популарност коју је стекао међу Арапима због подршке Палестинцима, као и домаћаје политичког (пан)исламизма, а потценио је сложеност блискоисточног геополитичког чвора, као и дубоке поделе и супротности међу регионалним актерима (183). Од јесени 2011. године популарност Турске се брзо топила међу Арапима услед недоследности турске спољне политике, противречних одлука и двоструких аршина. Према Танасковићевој процени, турски престиж је нарочито страдао услед непринципијелног сврставања уз сунитску опозицију у Сирији, чиме је Турска против себе окренула локалне шиите и Иран. Свеукупно, у дешавањима тзв. арапског пролећа Турска се, и поред неких тактичких успеха, није

добро снашла, а своје шансе да заиста постане регионални муслимански лидер свела је на минимум.

Посебно преимућство Танасковићеве књиге огледа се у чињеници да он добро влада турским језиком, па стога може из „прве руке” да чита и слуша турске званичнике, аналитичаре и новинаре. Генерално, не само у српским оквирима, ретки су аналитичари међународних односа који познају овај језик. Такође, Танасковићев текст се одликује минуциозним рашчлањивањем политичких појава, личности и догађаја. Попут сликара фотореалисте, он не занемарује ниједан важан детаљ и често га додатно изоштрава и осветљује, чинећи га својим богатим описом још маркантнијим него што јесте у реалности. На тај начин Танасковић нам додатно скреће пажњу на феномене које бисмо можда превидели или површно осмотрили.

С друге стране, његова реченица је каткад неоправдано дугачка, што отежава праћење његовог тока мисли и аргументације. Његово опредељење да истовремено са анализом неоосманистичког концепта прати и турску спољнополитичку праксу, са свим важним збивањима, изјавама и дипломатским сусретима, проузрокује то да део садржаја у овој књизи брзо престаје да буде актуелан, док се с друге стране стално јавља потреба за новим проширењима. Рецимо, руска интервенција у Сирији, и доцније обарање руског борбеног авиона крајем новембра прошле године од стране турских ваздушних снага, толико су пореметили руско-турске односе и додатно замрсили блискоисточне (гео)политичке прилике да би Танасковић већ сада могао да размишља о још једном поглављу у књизи. Ипак, и поред ових критичких осврта, може се констатовати да је Танасковићева књига више него успешан пример квалитетног политиколошког штива које плени трезвеношћу, озбиљношћу, добрим избором извора и литературе и аналитичким духом.

Поред Дарка Танасковића, похвале заслужује и Службени гласник, који издаје озбиљна дела у озбиљном тиражу и труди се да, са својим издањима која често имају и просветитељску црту, допре до сваког читаоца.

Небојша ВУКОВИЋ